

Jesu død og jødene

SAMMENDRAG

OLE ANDERSEN

Ole Andersen, generalsekretær i Ordet&Israel Danmark, leder oss gjennom påskedramaet og tegner et bilde av hendelsene på veien til Golgata

Arve Solberg red

Har det jødiske folket en kollektiv skyld i Jesu død? Det spørsmålet har nok en gang blitt aktuelt med Mel Gibsons film. «The Passion of the Christ»

Men kun få er klar over hva Det nye testamente faktisk sier om Jesu død og jødene. *Mel Gibson er en amerikansk-australsk skuespiller, resissør og produsent.

Jødene drepte Jesus! Dette har blitt forkynt påske etter påske i århundrer i mange kirker. Noen steder har prestene gått enda lenger og forkynt at på grunn av korsfestelsen av Jesus, er det jødiske folket dømt til for alltid å leve under Guds forbannelse." *La hans blod komme over oss og våre barn,*" ropte folkemengden foran Pilatus sitt palass. Mange i kirkens historie har forstått dette som en selvpålagt forbannelse som aldri opphører. Til tider har kristne til og med ment at ved å forfølge jødene var de Guds redskaper til å virkeliggjøre denne forbannelsen.

Andre kristne har lagt ansvaret for Jesu død på fariseerne. Dette ser vi tydelig uttalt i presse-materialet til Mel Gibsons Jesu-film. Her sies det at det var de fariseriske lederne som anklaget Jesus for blasfemi overfor det jødiske rådet, og som dermed dømte ham til døden. Og senere var det også fariseerne som overfor Pilatus kom med anklagene mot ham.

Mange av forestillingene om Jesu død er dermed mer basert på tradisjoner og antagelser enn på Bibelen. Det er derfor god grunn til å lese de bibelske tekstene nøye før vi uttaler oss om skylden for Jesu død. Det kan rett og slett føles grotesk å måtte forholde seg til hvem som historisk var ansvarlig for Jesu død. For kristne burde det være helt uten betydning. Det avgjørende er tross alt at Jesus døde og dermed frelste oss.

Desverre viser kirkens historie overfor det jødiske folket at det er nødvendig å fokusere på de historiske omstendighetene rundt Jesu død.

Kirken blir lett overkjørt av antagelser og tradisjoner som åpner døren på vidt gap for antisemittisme. Derfor vil vi i denne artikkelen stille spørsmålet: Hva sier evangeliene egentlig om påskens hendelser?

- Gir Det nye testamente (NT) jødene kollektiv skyld for Jesu død?
- Hvordan beskriver NT fariseernes rolle i rettsaken mot Jesus?
- Og hva med romeren Pilatus?

De åtte episoder

Alle de fire evangeliene beskriver utførlig om begivenhetene etter Jesus inntog i Jerusalem på palmesøndag og frem til hans oppstandelse den påfølgende søndagen. I denne ukens beretninger er det åtte hendelser som belyser spørsmålet om hvem som forårsaket Jesu død (se faktaboks under selve artikkelen).

En nærmere studie av tekstene i disse åtte episodene gir et overraskende resultat. Evangeliene tegner et entydig klart bilde av de fem grupper eller personer som delte det historisk ansvar for Jesu død:

1. Yppersteprestene og folkets ledere.

Den eneste gruppen som er nevnt i forbindelse med alle de åtte episodene er Yppersteprestene. Den sittende ypperstepresten på den tiden var Kaifas. Men de øvrige medlemmer av de familiene som besatte yppersteprest-embetet i denne perioden, hadde også stor innflytelse. Derfor talte man ofte om "yppersteprestene" i flertall, og ikke bare om den enkelte som for tiden hadde embetet.

Yppersteprestene sto i spissen for Saddukeerne (Apg 5:17). Saddukeerne var et av de store partier eller religiøse grupper som datidens jøder var delt inn i. Saddukeerne var et preste- og rikmanns parti. Deres store konkurrenter og motstandere var fariseerne. En av de avgjørende teologiske tvistene mellom de to gruppene var diskusjonen om de dødes oppstandelse. Saddukeerne avviste en fysisk oppstandelse, mens fariseerne forventet den. (Ap.gj 23:8). Saddukeerne og yppersteprestene hadde meget stor innflytelse på livet i Israel. Israel var rikig nok en del av Romerriket, men romerne tillot jødernes store råd, Sanhedrin, å avgjøre mange interne saker selv. I rådet satt både saddukere, fariseere og andre ledere av folket. Men yppersteprestens embete og støtten fra Saddukeer -partiet betydde at yppersteprest-familiene hadde avgjørende innflytelse.

Yppersteprestenes autoritet i templet betydde at det også var de som kontrollerte tempelvakten. Offisielt sto selvfølgelig tempelvakten under hele rådet og blir derfor ett sted omtalt som "tempelvaktene til yppersteprestene og fariseerne" (18:3; jf. "Jødernes tempelvakter" i 18:12). Men i praksis var det yppersteprestene som kontrollerte tempelvakten. Faktisk fungerte tempelvaktens kaptein som "assisterende yppersteprest", for eksempel hvis Ypperstepresten ble syk på forsoningsdagen.

Yppersteprestenes ledende rolle gjenspeiles i evangeliens beretning. I nesten alle de åtte episoder omtales yppersteprestene sammen med noen personer, som skiftvis ble kalt "de skriftlærde", "de eldste", "rådsherrere" eller "folkets ledere".

I sammenheng som beskriver "yppersteprestene og de eldste" refererer begrepet "de eldste" til gruppen av ledere i Israel som støttet yppersteprestene. Med andre ord, først og fremst saddukerne.

Disse uttrykk betyr altså ikke at alle lederne av folket eller alle skriftlærde var delaktig i å

få Jesus dømt. Tvert imot vet vi at det var rådsherrere og skriftlærde som motsatte seg dødsdommen mot Jesus. Dette gjaldt for eksempel Joseph av Arimatea og Nikodemus som begge var medlemmer av Rådet, og som etter korsfestelsen sørget for at Jesus fikk en anstendig begravelse (Joh. 19:38-42). **Evangeliene sier altså utvetydig at det var yppersteprestene og saddukeerne i Jerusalem som var drivkraften bak dødsdommen over Jesus.**

Det var de som bestemte seg for å drepe Jesus. De og ingen andre inngikk avtalen med Judas. De arresterte Jesus ved hjelp av tempelvakten. De forhørte og dømte ham, og de anklaget ham for Pilatus og fikk ham korsfestet.

2. Judas

Yppersteprestene og deres tilhengere hadde bestemt seg for å drepe Jesus. Men det var lettere sagt enn gjort.

Faktisk var det store antallet jøder som var i Jerusalem i anledning den jødiske påskefesten svært opptatt av Jesus. Yppersteprestene fryktet derfor at det å arrestere ham, ville føre til uro. (Matt. 26,3-5; 14.1-2; Luk, 22,1-2).

Løsningen – sett fra yppersteprestens side – kom da Judas tilbød seg selv. For en avtalt pris lovet Judas å finne en anledning hvor Jesus kunne bli arrestert uten oppstyr. Judas' svik gjør ham medskyldig i Jesu død.

3. Pilatus

Pilatus var romersk guvernør i Judea. Dermed var han den øverste autoritetspersonen i landet og representant for Romerriket. Selv om jødernes store råd hadde en visst selvstyre, hadde de ikke myndighet til dømme og henrette de dømte. (Joh. 18:31).

Det bestrides om denne bestemmelse gjalt i alle saker og i alle former for henrettelser. Men når det gjelder Jesu død, er evangeliene helt klare: Yppersteprestene og det Jødiske Råd måtte ha Pilatus' godkjennelse. Pilatus

har derfor det formelle ansvar for Jesu død. Det faktum at han vasket hendene, fritar ham ikke for å være skyldig i et justismord. Det var han som overlot Jesus til korsfestelse. Dette understrekes av det faktum at Pilatus` romerske soldater deltok i hendelsene både på skjærtorsdag og langfredag.

Da Jesus ble arrestert i Getsemane-hagen, deltok to grupper i arrestasjonen; vaktstyrken og tempelvakten (Johannes 18:3.12). Tempelvakten var den jødiske ordensmakt, kontrollert av yppersteprestene. Men "vaktstyrken" besto av romerske soldater. Selve korsfestelsen dagen etter ble også utført av romerske soldater og ledet av en romersk offiser. Pilatus og hans soldater var derfor både formelt og konkret medskyldige i Jesu død.

4. Herodes

Herodes Antipas, som styrte Galilea på vegne av romerne, var ikke direkte involvert i dødsdommen på Jesus. Men fordi Jesus var fra Galilea, sendte Pilatus ham til avhør hos Herodes før dommen. Og her benyttet Herodes anledningen til å spotte Jesus med sine soldater. (Lukas 23:6-12).

5. Folkeskaren

To ganger i påskeberetningene hører vi om en folkemengde som er involvert i Jesu død. Under avhøret av Jesus gir Pilatus publikum, som står foran palasset, valget mellom å få den kriminelle Barnabas eller Jesus løslatt. Yppersteprestene overtalte de som var samlet der, til å kreve Jesu dømt. Hele mengden ropte deretter: "*Korsfestet ham!*" Det var i denne sammenhengen at mengden også sa: "*La hans blod komme over oss og våre barn!*" (Matt. 27,25).

Etter at Jesus ble korsfestet, hører vi at forbipasserende spottet ham (Mark. 15:29). Beretningene om disse to folkemengdene har ofte blitt misforstått. Derfor er det svært viktig å se på det hele bildet som Det nye testamente tegner.

Flere ganger i påskeuken hører vi om folkemengder som sympatiserer med Jesus. På palmesøndag hyllet en stor folkemengde Jesus under inntoget i Jerusalem. Gjentatte ganger hører vi at yppersteprestene ikke våget å arrestere Jesus ved høylys dag fordi de var redde for folket som støttet ham (f.eks. Matt. 21:45-46 og 26:3-5). Og da Jesus ble ført ut til Golgata, fulgte en stor folkemengde med, mens kvinnene gråt over ham (Lukas 23:27).

Beretningen om folkemengden som krevde Jesu korsfestelse betyr dermed ikke at alle jøder i Jerusalem ønsket ham dømt til døden. NT er meget nyansert. Blant de mange tusen jødene som var samlet i påsken i Jerusalem, ønsket noen at Jesus skulle dømmes til døden, og andre ønsket det ikke.

Hva med fariseerne?

Det er noe i påske-beretningene som er meget påfallende. Det er fariseernes rolle. Eller rettere sagt: manglende rolle!

Før Jesus kom inn i Jerusalem på palmesøndag, hører vi at noen av fariseerne noen ganger deltok i mislykkede forsøk på å arrestere Jesus (f.eks. Joh. 7,32 45-53). Enkelte ganger var noen av dem også en del av en beslutning om å drepe ham (Mark. 3.6 og Joh. 11.45-12.11). Men i påskeuken fra palmesøndag til påskedag er fariseernes rolle svært liten. Vi hører om noen få tvister mellom noen fariseere og Jesus (f.eks. Matt. 22:34-40). Og en enkelt gang hører vi om at noen fariseere, sammen med yppersteprestene, forgjeves forsøkte å arrestere Jesus (Matt. 21:45-46). Men ikke en eneste gang medvirket fariseerne i påskeukens åtte avgjørende hendelser, på veien fra overveielsene om å drepe Jesus og frem til selve korsfestelsen. Mens yppersteprestene var drivkraften i alle disse episodene, var fariseerne fullstendig fraværende!

Dette bildet av fariseerne samsvarer godt med Apostlenes Gjerninger. Der beskrives

fire store konfrontasjoner mellom de første jødekristne og andre grupper jøder i Israel. I alle disse fire konfrontasjonene er fariseerne enten nøytrale eller så forsvarer de jødekristne (f.eks. Ap.gj. 5,17-42 og 23,1-10).

Dette er vel verdt å legge merke til. Ikke minst fordi moderne rabbinisk jødedom på mange måter er en videreutvikling av fariseernes jødedom, og ikke saddukeernes. Kristen tradisjon har gjort fariseerne til Israels store «skurker». Og pressematerialet til Mel Gibsons film gjør dem til de hovedansvarlige for Jesu død. Begge deler er i direkte konflikt med NT.

Jødene eller "noen jøder"?

En spesiell problem er begrepet "jøder" i Johannes-evangeliet.

Sammenhengen viser at Johannes bruker begrepet «jøder» flere steder i en annen betydning enn hele det jødiske folket.

Noen steder brukes begrepet spesielt om Jerusalems ledere i motsetning til vanlige mennesker (f.eks. Joh. 9,22)

Andre steder brukes det om innbyggerne i Judea i motsetning til galileerne, selv om disse selvfølgelig også var jøder (f.eks. Joh. 7.1 og 11.6-8). Det er derfor en misforståelse hvis man ut fra Johannes' bruk av ordet "jødene", vil alle jøder bli holdt ansvarlig for Jesu død.

Alle evangeliene, inkludert Johannes-evangeliet, viser tydelig at det var kun noen jøder, ledet av yppersteprestene, som var skyld i Jesu død. Dette understrekes sterkt i Apostlenes gjerninger.

I den første delen av boken gjengis en rekke prekener som apostelene holdt til grupper av innbyggere i Jerusalem. Et eksempel er Peters tale på pinsedagen. Her sa han til de jødene som var samlet i Jerusalem: "og ved lovløses hånd naglet dere ham til korset og drepte ham." (Ap.gj. 2:23). Peter erklærer her direkte at hans tilhørere var medskyldige i Jesu død. Senere i Apostlenes Gjerninger

hører vi hvordan evangeliet ble forkynt for jøder i diasporaen utenfor Israel. Et eksempel på dette er Paulus' preken i Antiokias synagoge. Her sa Paulus: «For verken de som bor i Jerusalem eller lederne deres forsto hvem han var. De dømte ham og oppfylte dermed profetordene som blir lest opp hver sabbat.» (Ap.gj 13.27). Så apostlene skjeldner altså. I Jerusalem sier de: "Dere drepte." Utenfor Jerusalem sier de: "De drepte..."

Derfor, ifølge NT, betyr det faktum at om noen jøder i Jerusalem var medskyldige i Jesu død, så var ikke alle jøder kollektivt skyldige.

Hvem sin skyld?

NT er meget nyansert. Det legges ikke skjul på at noen jøder – sammen med romeren Pilatus – var medskyldige i et justismord mot Jesus. Men det gjør ikke alle jøder skyldige.

Jødene i Antiokia var ikke skyldige i Jesu død. Fariseerne spilte heller ingen rolle i arbeidet for en dødsdom. Og blant folkemengden i Jerusalem under påskeuken hyllet mange Jesus og gråt senere over hans domfældelse. Derfor er det galt og i strid med NT å klandre hele det jødiske folket for Jesu død.

Å forfølge eller straffe jøder i dag for Jesu død dengang er åpenbart urettferdig. Det er i strid med alt NT lærer kristne om forholdet til Israel. Og det er en dyp forakt for Jesus, som uttrykkelig sa i sin bønn: "Tilgi dem, for de vet ikke hva de gjør" (Luk. 23:34).

Dessuten er det å gi jødene en konkret skyld i Jesu død i strid med selve kjernen i den kristne tro. Jesus ga sitt liv som løsepenger for mennesker. Han tok alle menneskers synder på seg og ble straffet av Gud for vår skyld.

"Men han ble såret for våre lovbrudd knust for våre synder.

Straffen lå på ham, vi fikk fred, ved hans sår ble vi helbredet.

Vi gikk oss alle vill som sauer, hver tok sin egen vei.

Men skylden som vi alle hadde,

lot Herren ramme ham. (Jes. 53:5-6).

Enhver kristen vet derfor med seg selv at det som virkelig drepte Jesus var min synd og skyld.

(fakta oppsummering) se spalten

** Mel Gibson film «The passion of Christ». En film om Jesu Kristi siste 12 timer.

FAKTA:

Evangeliene: Ansvaret for Jesu død
Åtte episoder fra påskeuken kaster lys over ansvaret for Jesu død:

1. Planer om å drepe Jesus.

Matt 21:12-17; Mark 11,15-18; Luk 19.45-48

Skyldige: Yppersteprestene og de skriftlærde; Folkets ledere

Uskyldige: Barna på temperplassen som hyllet Jesus (Matt.21)

- Folket som ble slått av forundring over ham (Mark. 11:18)

- Hele folket som holdt seg nær ved ham (Luk 19:48)

2. Beslutningen om at slå Jesus i hjel

Matt 26,3-5; Mark 14,1-2; Luk 22,1-2

Skyldige: Yppersteprestene, folkets eldste, de skriftlærde

Uskyldige: Folket, som lederne var redde for

3. Avtalen med Judas

Matt 26,14-16; Mark 14,10-11; Luk 22,3-6

Skyldige: Judas; yppersteprestene og lederne for tempelvakten

4. Arrestasjonen av Jesus

Matt 26,47-56; Mark 14,43-52; Luk 22,47-53; Joh. 18,1-12

Skyldige: Judas; yppersteprestene, de eldste, de skriftlærde og deres utsendinger og tempelvakten; vaktstyrken [sannsynligvis romerske soldater

5. Forhør og domfellelsen av Jesus

Matt 26,57-68 og 27,1-2; Mark 14,53-65 og 15,1; Luk 22,54-23,1; Joh. 18,13-27

Skyldige: Yppersteprestene, de eldste og de skriftlærde; Rådet

6. Pilatus' forhør og avgjørelse

Matt 27,11-26; Mark 15,2-15; Luk 23,2-25; Joh 18,28-19,16

Skyldige: - Pilatus, som utleverte ham til korsfestelse

- Yppersteprestene og de eldste, som anklagede ham og oppildnede skaren

- Folkeskaren foran Pilatus' palass, som krevde ham dødsdømt

- Herodes og hans soldater, som hånte ham

7. Korsfestelsen

Matt 27,27-56; Mark 15,16-41;

Luk 23,26-49; Joh. 19,17-37

Skyldige: - Romerske soldater, som torturerte og korsfestet ham

- Noen forbipasserende, som spottet ham

- Yppersteprestene, de skriftlærde og de eldste, som spottet ham

Uskyldige: - Mange kvinner, der hadde fulgt Jesus fra Galilea

- Jerusalem kvinner, som gråt over ham.

8. Disiplenes forklaring etter hans død

Luk 24,17-20

Skyldige: Yppersteprestene og rådsherrere